

Losonczi Ágnes: Zene – ifjúság – mozgalom

Hangzatosnak tűnik, de igaz, hogy Losonczi Ágnes a magyar zeneszociológiai kutatás megalapozója. Munkássága azoknak a hazai szellemi áramlatoknak a része, amelyek a legutóbbi másfél évtizedben az elméleti igény feladása nélkül tudtak a tények felé fordulni. Már első összefoglaló művét (*A zene életének szociológiája*. Zeneműkiadó, 1969.) az empiria és az általánosítás ilyen egysége emelte a nemzetközi zeneszociológiai kutatás élvonalába.

Új könyvében merész témát választott: az ifjúsági tömegzene és az ifjúsági mozgalmak egymáshoz kapcsolódó áramlatait kutatja a felszabadulástól napjainkig terjedő időszakban. Nem elégszik meg az empirikus szociológia szokványos módszereivel, hanem szenvedélyesen keresi a föltárt tények okait és összefüggéseit. Ezért műve nemcsak választott témájának úttörő feldolgozása, hanem egyben az első olyan magyar munka is, amely összefüggő képet ad a felszabadulás utáni zenepolitika főbb korszakairól és irányzatairól. Persze szűkebb témája szémszögéből, mert a zenekultúra nem tömegzenei jelenségeit eleve kirekeszti.

Úgy tűnhet tehát, hogy Losonczi Ágnes könyve művelődéspolitikai-történet. De nemcsak az. Szociológusunk az egyes korok művelődéspolitikai elképzeléseit a mindenkorai tényekkel szembesíti. Ezáltal válik írása kritikává, mert az adott tömegzenei gyakorlat tényleges valóságán méri le, hogy mit értek az elvi koncepciók.

Hatalmas anyagot dolgozott föl (nemcsak tárgyidőszakára, hanem előzményeire vonatkozóan is), amelynek nagy része elsődleges forrás: korabeli sajtó, archivális anyag (például intézmények belső dokumentációi), egy része pedig szociológiai terepmunka terméke. Így pusztán forrásként is nélkülözhetetlenné válik majd. De legalább ennyi értéket foglal magában elemző szenvedélye és önálló koncepciója, amellyel a létezőt bírálja és a lehetségest felcsillantja. Sok történeti munka úgy bátoralanodik el, ahogy napjainkhoz közelít. Losonczi szenvedélye és kritikai bátorsága viszont a közelséggel csak növekszik. Érezhető, hogy a mulat vizsgálva is a jelenben él, és a jövőért csatázik.

Koncepciójának lényegét már könyve tagolása is érzékelteti. Az elvi és történeti bevezetést ez a három fő rész követi:

I. A zenei mozgalom és a népies-szocialista koncepció kialakulása — 1945—1948.

II. A mozgalom intézményesülése — 1948—1952.

III. A privát szféra diadala. — A szigorától a jó közérzet felé. — Az 1960-as évtized.

E tagolásból könnyen adódhat az a felületes benyomás, hogy — jancsói képvilággal élve — a „színesinges” mozgalom a „fehéringes” bürokráciába torkollik, majd a kudarcba fulladt világmegváltást a privát szféra diadala söpri le a színről: „Együnk és igyunk, hisz holnap meghalunk” — ahogyan már a hellenisztikus kor táncdalénekei is zengték.

Valójában éppen ellenkezőleg: Losonczi legélesebb kritikája is a vizsgált folyamatok lényegének, a szocialista átalakulásnak a mély igényléséből fakad. Könyve legfőbb tanulsága végül is, hogy az, amit kezdetben naivul-illuzionisztikusan, majd zordul-bürokratikusán „fentről” hirdettünk, előbb-utóbb a valóság spontán termékeként „lenti” igényből is megszületik, csak kissé később és másként, mint ahogyan első nekifutásra elképzeltük. Propagáltuk, majd erőltettük a népdalt, a mozgalmi dalt? Igen. Ezért bekövetkezett a tömeges kiábrándulás a „népi” és „mozgalmi” műfajokból? Igen. És íme, mégis: a mai ifjú amatőröknek önként jut eszükbe, hogy a maguk módján újra fölfedezzék a népzene, vagy akár Hanns Eisler, vagy hogy éppen maguk alkossanak új politikai dalokat — nemcsak a tömegkommunikációs biztatására, hanem néha a tömegkommunikációs szervek minden székszise ellenére. Túl a Csárdáskirálynőn, túl a táncdalfesztiválokon és túl a beaten is.

Losonczi Ágnes, mint maga írja, a vizsgált mozgalmak személyes részvevője volt: a „Fényes szelek” néptáncosaként, majd az „intézményesülés” minisztériumi funkcionáriusaként, mielőtt a szociológus számára az alany tárgygyá vált volna. Emiatt fokozottan törekedett az objektivitásra.

Ez a helyes szándék, benyomásom szerint, néha már túl is csap eredeti célján, és objektivizmussal fenyeget. Ilyenkor pedig már nem segíti, hanem hátráltatja bizonyos tények fölismerését. Ilyen pontokon van vitám Losonczi diagnózisaiival. Egyrészt a „népi” zenei irányzat, a felszabadulás előtti énekmozgalmak értékelésénél — szerintem

— nem lenne szabad elfelejtenünk, hogy ezeknek egyik ága a klerikalizmusba, a nacionalizmusba, sőt részben a faszizmusba torkollott. Másrészt a korai ötvenes évek jogos bírálata nem fedheti el azt a tényt, hogy a töredékesen megvalósult vagy éppen visszajára fordult szándék mégis a tömegek kulturális emancipációja volt. Az akkoriban alakult hivatásos énekkarok az amatőr mozgalomban aligha ébresztettek — mint Losonczi véli — profista vágyakat, nem úgy, mint a hatvanas években, amikor a gazdálkodás csatornáira terelődött ágazatok szükségképpen termelték ki a profizmust. Ha igaz is, hogy az „intézményesülés” évei a spontán ifjúsági tömegéneklést általában háttérbe szorították, maradtak még olyan szigetek, mint például a világifjúsági találkozók zenélési formái. Az „intézményesülés” különben sem csak zord hivatalnokokat, hanem művelődési otthonokat, tömeges zene tanulási lehetőséget, főiskolai karvezetőképzést, intézményes népzene kutatást, komolyzenei hanglemezgyártást és zeneműkiadást és még sok minden egyebet is jelentett. Vagy: bármily igaz is Losonczi Ágnesnek az a megállapítása, hogy értelmiségi vágyalmokat helyettesítettek be a tömegek ténylegesen folytatott és ténylegesen igényelt gyakorlata helyébe, mégis az értelmiség történelmi feladata, hogy a tömegeket saját sorsuk és lehetőségeik tudatára ébressze. Végül: a munkások zenegyakorlatának tényleges fogyatékoságai mellett Losonczi Ágnes nem látja eléggé azt a nagyon lényeges történelmi tendenciát, amely pontosan a munkás kulturális mozgalmon belül már a felszabadulás előtt e — zömmel kispolgári — korlátok leküzdésére, a kultúra csúcsainak a meghódítására irányult.

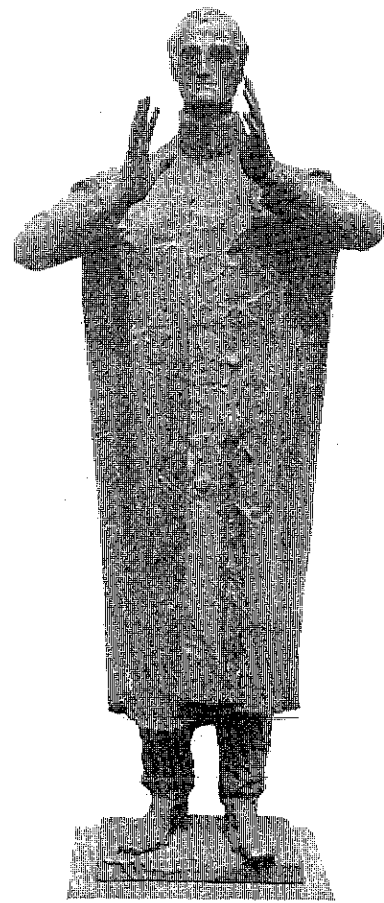
Némi egyoldalúsághoz vezet véleményem szerint az is, hogy a szerző, egyébként jogos témaválasztása folytán, a tömegműfajokon belül maradt. A szocialista fejlődés a közvetítések egész sorát munkálja ki a kultúra addig egymástól elzárt területei közt, amelyek a polgári társadalmakban áthidalhatatlanul szakadnak szélső pólusaikra, a tömegkultúra és az elitkultúra ellentétére. A tömegműfajoknak is van ilyen funkciójuk, de ez csak az összefüggések teljességében válnék érthetővé. Így túlságosan mozgalmi-praktikus rendeltetésük — és persze ennek kritikája — kerül Losonczinál előtérbe.

Mégis, egyoldalúságaival együtt, nagy szolgálatot tesz a művelődéspolitikai ügyének Losonczi Ágnes könyve. Sokkal jobb, ha egy elevenbe vágó témájú írás

kritikai szellemének túlzott élessége, mintsem ha túlzott tompasága miatt kell helyesbíteniünk. A kritika tette serkent, a dicséret álomba ringat. A könyv megrendelője, a Művelődésügyi (azóta: Kulturális) Minisztérium és kiadója bátor, eleven, gazdag, önálló szellemű és időszzerűen úttörő mű születésében bábáskodott.

(Zeneműkiadó, 1974.)

Maróthy János

Kiss István: Bólyai Farkas